

După douăzeci de ani după căderea Zidului

Pierre VERLUISE (n. 1961, la Saint-Mandé Franța). Este doctor în geopolitică la Universitatea Paris-Sorbonne, cercetător la Institut de Relations Internationales et Stratégiques (IRIS), director de seminar la Collège Interarmées de Défense (CID), precum și fondator și director la site-ul diploweb.com. Lucrări publicate: *Fondamentaux de l'Union européenne. Démographie, économie, géopolitique*, Ellipses, 2008; *La Russie*, Sedes, 2007; *Une nouvelle Europe. Comprendre une révolution géopolitique* (dir.), Karthala, 2006; *Géopolitique de l'Europe. L'Union européenne élargie a-t-elle les moyens de la puissance?*, Ellipses, 2005; *Le nouvel emprunt russe*, Odilon Media, 1996; *Arménie, la fracture. Le séisme du 7 décembre 1988*, Stock, 1989.

Traducătoarea, **Gabriela ȘICLOVAN**, a absolvit Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Traduceri: Catherine Durandin, *Statele Unite, mare putere europeană*, Cartier, 2007; Gérard Mordillat, Jérôme Prieur, *Iisus contra Iisus*, Cartier, 2007; Silvain Kahn, *Geopolitica Uniunii Europene*, Cartier, 2008; Didier Chaudet, Florent Parmentier, Benoît Pélopidas, *Imperiul în oglindă*, Cartier, 2008; Catherine Durandin, *CIA – cinci ani de furie*, Cartier, 2008; Viviane Koenig, *Cele mai frumoase mituri ale Asiei*, Cartier, 2009; Daniel Royo, *Dicționarul cavalerilor*, Cartier, 2009; Joachim Boufflet, *O istorie a miracolelor*, Cartier, 2009.

Pierre Verluise

După douăzeci de ani
de la căderea Zidului
Europa reconfigurată

Traducere din franceză de Gabriela ȘICLOVAN

CARTIER
istoric

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2, București.

Tel/fax: 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Difuzare:

București: Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

Chișinău: str. București, nr. 68. E-mail: cartier@cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

LIBRĂRIILE CARTIER

Casa Cărții, bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău. Tel./fax: 34 64 61. E-mail: casacartii@cartier.md

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria Vărul Shakespeare, str. Șciusev, nr. 113, Chișinău. Tel.: 23 21 22. E-mail: librariavs@cartier.md

Librăria 9, str. Pușkin, nr. 9, Chișinău. Tel.: 22 37 83. E-mail: libraria9@cartier.md

Colecția *Cartier istoric* este coordonată de Inga Druță

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Em. Galaicu-Păun

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Marina Fusa

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Combinatul Poligrafic (nr. 91990)

Pierre Verluise

20 ANS APRÈS LA CHUTE DU MUR. L'EUROPE RECOMPOSÉE

© Choiseul Éditions, 2009

Pierre Verluise

DUPĂ DOUĂZECI DE ANI DE LA CĂDEREA ZIDULUI: EUROPA RECONFIGURATĂ

Ediția I, octombrie 2009

© 2009, Editura Cartier pentru prezenta versiune românească. Această ediție a apărut într-un tiraj de 610 exemplare. Toate drepturile rezervate. Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Verluise, Pierre,

După douăzeci de ani de la căderea Zidului: Europa reconfigurată / Pierre Verluise ; trad. : Gabriela Șiclovian ; cop. : Vitalie Coroban. – Ch. : Cartier, 2009 (Combinatul Poligr.). – 240 p. – (Colecția Cartier istoric). Tit. orig. : 20 ans après la chute du Mur. L'Europe recomposée. – 610 ex.

ISBN 978-9975-79-597-5

327(4)

V 43

Pentru Sylvie și pentru fiii noștri:
Tanguy, Cyril și Erwan.

PREFAȚĂ LA EDIȚIA ROMÂNĂ

Lucrarea pe care ne-o propune Pierre Verluise, *După douăzeci de ani de la căderea Zidului. Europa reconfigurată*, prezintă trei calități majore: priceperea expertului, rigoarea scriiturii și o relație afectivă de simpatie, atât cu obiectul de studiu, cât și cu cititorul. Trecând în revistă șaiszeci de ani de istorie recentă, în care se preocupă atât de cele două Europe, cât și de Statele Unite și de Rusia, Pierre Verluise propune o adevărată saga.

Cuvântul-înainte dă tonul: autorul urmărește perioada propriu-zisă a Războiului Rece, apoi momentul 1989 și, în fine, anii de după Războiul Rece. El ne oferă un parcurs care merge de la URSS, la Republica Socialistă a Armeniei, apoi la Cracovia, pentru a reveni în Siberia, cu jaloane ale memoriei care clarifică împrejurări ale unor schimbări radicale. Acest demers conduce la următoarele întrebări: care au fost strategiile, cine sunt „câștigătorii” și „perdanții”? Răspunsul se articulează în trei timpi: jocurile celor două Superputeri, intervențiile marilor actori europeni tradiționali, Franța și Germania, pentru ca, în fine, să se întrebe care sunt noile provocări cu care se confruntă Europa, provocări care evoluează astăzi odată cu voința de recompunere a puterii ruse, cu dialogul ei cu Washingtonul și cu UE.

Prima temă propusă: momentul american, perioada finală a Războiului Rece. Este adevărat, scrie autorul, că nu a fost „prea ușor să surprinzi pe moment întreaga amploare”. Fără îndoială, aș vrea să adaug că, văzut de la Paris, acest moment american a fost unul de temut. Recitind notele lui Jacques

Attali din al său *Verbatim*, din epoca în care era consilierul lui François Mitterrand la Élysée, putem aprecia deruta președinției franceze în fața complicității dintre Bonn și Washington din ultimele săptămâni ale anului 1989: François Mitterrand pare convins că Mihail Gorbaciov nu se va înclina niciodată în fața reunificării Germaniei în cadrul NATO! Pierre Verluise analizează etapele în domino ale eșecului rus care, în ciuda tentativelor de redresare, au marcat o victorie americană. Paginile consacrate secțiunii „America sufocă Rusia” sunt foarte convingătoare. Considerațiile generalului Vernon Walters, cu prilejul unui interviu cu autorul, citatele din memoriile lui Colin Powell, uimit de creșterea bugetelor militare dorită de Ronald Reagan, vin să susțină această demonstrație a voinței reaganiene de a depăși politica de „îndiguire” din 1947. Pe bună dreptate, autorul afirmă, reamintind obiectivele enunțate de Georges Bush (tatăl) în mai 1989, că „administrația americană era bine pregătită pentru evenimentele ce aveau să survină”. Fapt esențial de amintit: dacă Georges Bush susține reunificarea Germaniei, o face evitând în mod absolut neutralizarea la care spera Gorbaciov. Pierre Verluise nu pretinde – dar cine ar putea astăzi să avanseze o asemenea demonstrație? – că Washingtonul manevra toate procesele prefacerilor de la Praga la București; dar sugerează asta, iar cazul ungarilor, al polonezilor, al cehilor și al românilor au constituit dovada că Washingtonul era pe aproape de scenă, în culise, înarmat cu acea „putere blândă” reprezentată de racolarea viitoarelor elite pentru perioada post-tranziție.

Autorul continuă pe o perioadă mai lungă înscriind în capitolul consacrat victoriei americane studiul extinderii NATO: a posteriori, această extindere poate fi interpretată ca o consacrare a puterii americane. Dar, fără-ndoială, ar trebui să arătăm aici că lipsește astăzi un concept strategic pentru

acest NATO lărgit, și că unii parteneri est-europeni profund atlantiști, dar care afișează opinii pacifiste, precum Republica cehă și România, se manifestă mai degrabă ca elemente de distorsiune decât de coeziune în sânul Alianței. Este oare un „NATO generalizat” echivalent cu o „expansiune generală” a puterii, benefică pentru Statele Unite și pentru aliații lor? Dezbaterea rămâne deschisă. Cu atât mai mult cu cât Rusia invocă, de exemplu, această extindere a NATO pentru a nu-și retrage armamentul și forțele din Transnistria!

În a doua parte a acestei cărți, Pierre Verluise se apleacă asupra subiectului complex al relațiilor franco-germane aflat la baza Europei. Subiect dificil: a pune în discuție cuplul Franța-Germania a devenit un tabu, iar orice îndoială privind funcționarea sa este aproape suspectată de a introduce o lipsă de încredere în construcția europeană. Pierre Verluise scrie: „Chiar înainte de căderea Zidului Berlinului, relațiile dintre Paris și Bonn nu sunt atât de simple pe cât sugerează comemorările Tratatului de la Élysée”. El revine cu precizie asupra decalajelor franco-germane chiar din momentul semnării tratatului din 1963, un tratat pe care Parisul îl consideră compromis prin preambulul atlantist impus de Bundestag Bonnului... Ambiguitățile vor persista, atât Parisul cât și Bonnul păstrându-și specificitatea relațiilor lor cu Washingtonul și cu Moscova. Căderea Zidului, teama Parisului de a vedea puterea germană extinzând o Europă pe măsura sa spre est, nu rezolvă nimic. Putem oare să credem că va dura relansarea unei reconcilierii, fondată pe respingerea comună a Parisului și a Berlinului, a politicii administrației Bush (fiul) față de Irak, care conduce în 2003 la o frumoasă aniversare a 40 de ani de la tratatul din 1963? Pierre Verluise nu crede asta: de fapt, Parisul și Bonnul se apropie numai atunci când se află într-o poziție instabilă în raport cu cei-

lalți parteneri europeni... Suntem oare îndreptățiti să vorbim, odată cu autorul, de sfârșitul unei iluzii?

Cartea ne ajută să interpretăm incertitudinile perioadei de după Războiul Rece: Statele Unite sunt învingătoare în 1989/1991. Dar care sunt prioritățile lor de azi și ce loc ocupă în strategia lor *limes*-ul oriental al Europei? Ce viziune au ele asupra viitorului Ucrainei, al Georgiei și al Moldovei? În aprilie 2009, atunci când opoziția anti-Voronin s-a unit pentru a solicita alegeri libere, Washingtonul și-a exprimat pur și simplu îngrijorarea. După douăzeci de ani de la căderea Zidului, mai este încă de luptat pentru ca alte ziduri să nu se ridice, mai departe către est, între est și vest. Dar transformările profunde, aspirațiile societăților Europei reconfigurate, evocate de Pierre Verluise, ne îndeamnă să credem că nicio întoarcere în trecut nu este posibilă, fără a juca jocurile periculoase ale descompunerii națiunilor libere din vecinătatea UE.

Tocmai cu această postură dubitativă încep paginile consacrate provocărilor europene. Reconsiderarea candidaților abia integrați, România și Bulgaria, a candidaților potențiali (spre exemplu, autorul stabilește aici, în câteva pagini, situația Turciei și a Ucrainei), conduce inevitabil la întrebarea: până unde? Până unde să se întindă granițele Europei? Pierre Verluise propune o reflecție stimulantă în jurul a două state-puteri, Turcia și Rusia. Comparația este interesantă: ea permite revenirea la declinarea factorilor/componentelor identității europene. Aici, autorul nu decide, el face apel la expertize, alimentează dezbateră.

Construită solid, încă de la primele pagini, în jurul celor două Superputeri, înainte de a plonja în centrul franco-german, pentru a avansa apoi spre periferii, lucrarea se încheie în buclă și în perspectivă în jurul confruntării dintre Europa

și „Giganți”. În buclă, căci este vorba de a reconsidera elementele pozitive și cele supărătoare în relația cu Washingtonul, ca și în cea cu Moscova; în perspectivă, deoarece se ivește o nouă problemă, nouă și foarte realistă: care pot fi relațiile cu China?

Catherine DURANDIN

PREFAȚĂ

Perspectivă asupra Europei

Dintre lucrările care se preocupă de construcția europeană cea a lui Pierre Verluise ne oferă o viziune particulară asupra reunificării Europei după prăbușirea comunismului. El ne pune în situația de a retrăi acele evenimente cruciale reprezentate de căderea Zidului Berlinului sau de extinderea Uniunii Europene, abordate din perspectiva comentatorului angajat. El a trăit aceste evenimente de neuitat. Le povestește de pe poziția unui martor, iar noi retrăim cu emoție aceste clipe care au marcat o schimbare a lumii.

Reamintirea faptelor, a contextului și a datelor provoacă instantaneu reflecții și mai ample în care autorul se angajează cu succes, producând analize pertinente, fundamentate pe referințe care permit situarea problematicii la nivel optim.

După cum știm, Uniunea Europeană este prea puțin cunoscută de către cetățenii din toate statele-membre. De parcă țările europene ar fi realizat un lucru incredibil – unificarea pașnică a unui continent –, fără ca măcar să-și dea seama cu adevărat de asta sau fără să-i poată aprecia pe deplin semnificația și consecințele! În această lucrare vom găsi toate ingredientele necesare spre a înțelege mai bine actuala situație a Europei, provocările cu care se confruntă și vom putea astfel să ne lansăm pe calea prospectivei, disciplină care lipsește atât de mult strategilor – dar unde sunt aceștia? – unificării europene.

Căci trecerea în revistă a ultimilor șaizeci de ani ai continentului oferă cititorului un adevărat roman, o „saga” europeană asupra căreia, după toate aparențele, istoricii vor zăbovi mai mult decât contemporanii noștri. Ne-am obișnuit cu pacea atât de mult, încât nici nu ne mai imaginăm că ea ar putea fi amenințată, și am prins atât de mult gustul prosperității, încât nici nu ne mai dăm seama că ar putea fi pusă sub semnul întrebării. Or, starea lumii și transformările radicale pe care le parcurge obligă Uniunea europeană să se pronunțe și să se conceapă în calitate de actor mondial. Pe de altă parte, criza economică va impune economiilor noastre transformări profunde și dureroase.

De la sfârșitul Celui De-al Doilea Război Mondial, istoria Europei este istoria improbabilă a unor națiuni suverane, decise ferm să rupă cu un trecut glorios și totodată tragic. Pierre Verluise evidențiază clar această ruptură și, în plus, el analizează cu talent factorii externi, fără a subestima, spre deosebire de mulți alți contemporani ai noștri, voința politică a principalilor actori. E greu să treci de la o epocă la alta. Și totuși, toți președinții francezi, de la generalul de Gaulle și până la Nicolas Sarkozy, au înscris printre obiectivele lor prioritare unificarea europeană, nu numai pentru a camufla, cum s-ar crede, consecințele unei slăbiciuni și urmărirea prin alte mijloace a viselor lor de putere, ci pentru că popoarele au stimulat și au susținut această reconciliere și această evidență că unitatea este preferabilă divizării, din dezgust față de excesele naționalismului, dar și din azeziune pozitivă și pentru unii entuziastă la un nou model, pacifist, de relații interstatale. Da, Europa este una populară și am greși dacă am măsura această azeziune doar după consultările organizate pe marginea tratatelor supuse la referendum. Dimpotrivă, aceste scrutine au demonstrat că cei mai eurosceptici

dintre opozanți nu contestau necesitatea unificării europene, ci se confruntau asupra mijloacelor de a o realiza. Europa s-a impus ca un element inevitabil al istoriei popoarelor continentului. Cu toate acestea, ea se află în căutarea unui sens. Sub acest aspect, putem aprecia diferențele dintre europeni. Unii, precum francezii, nu vor ca Europa să-i priveze de viziunea lor universală și de perspectiva pe care o au asupra lumii. Alții, precum englezii, înțeleg să continue să îmbrățișeze lumea, dornici să-și păstreze importanța în vreme ce aceasta se schimbă atât de repede. Dar sunt și alții care nu aspiră decât să-și regăsească pacea, liniștea și prosperitatea. Este cazul celor care au fost cei mai loviți de istoria secolului al XX-lea, al celor care, pentru a-și recupera liberul arbitru și libertatea pur și simplu, au trebuit să aștepte anul 1989, căderea Zidului Berlinului și anul 1991, moartea celei de-a doua dintre cele mai teribile ideologii totalitare pe care le-au inventat europenii în acest tragic secol. Ei nu îmbrățișează aceleași vise de putere sau dorința de a juca un rol major. Ei au nevoie de timp pentru a reconstrui o societate violată de istorie, pentru a reconstrui state, adesea contestate. Numai timpul poate să le dea speranța că natura umană înseamnă și altceva decât violență, represiune, obstacole și negări ale persoanei în favoarea unor proiecte colective liberticide și totalitare.

În acest cadru, istoria relațiilor franco-germane reprezintă o excepție căreia autorul îi consacră, cu talent, o parte amplă. Ea reprezintă condiția unității europene, deoarece Franța și Germania au pus pe foc continentul de trei ori în mai puțin de un secol și apoi au decis să se alieze. Este oare această relație una durabilă?

Pierre Verluise situează o breșă în relațiile lor privilegiate la data căderii Zidului Berlinului. El pune în perspectivă erorile Franței și ale conducătorilor ei din perioada în care

se prăbușea sistemul sovietic. Retrospectiv, ne vine greu să credem că au fost posibile atâtea gafe în acel moment determinant al istoriei. Vechile canoane ale raporturilor de forță apăseau greu asupra spiritelor, iar reflexele condiționate interziceau preconizarea altor evoluții decât acelea pe care ni le arătase trecutul. François Mitterrand agreea încă posibilitatea de a trebui să colaboreze cu RDG, deși destinul acesteia fusese pecetluit încă din prima zi a exodului est-germanilor către Ungaria, pe 2 mai 1989. În vreme ce conducătorii gândeau cu capul, popoarele votau cu picioarele.

Cu toate acestea, autorul este sever atunci când judecă cuplul franco-german. Nimeni n-a pretins niciodată că această viață în doi ar fi un fluviu lung și liniștit. El relatează numeroase divergențe între cei doi mari aliați. Dar suntem siliți să recunoaștem că în ciuda dezacordurilor, deciziile elaborate în sânul cuplului s-au impus Uniunii și continuă să joace rolul de pol stabilizator al construcției europene. Grație procedurilor, instituțiilor comune, riturilor, relația franco-germană a supraviețuit tuturor evenimentelor și rămâne indispensabilă pentru orice acord european. Este cazul și azi, chiar dacă, uneori, diferențele sunt reclamate public.

Așadar, una din sarcinile prioritare ale guvernanților noștri ar trebui să fie reînnoirea acestei alianțe prin apropieri încă și mai îndrăznețe în care simbolul și-ar reintra parțial în drepturi. Nivelul intereselor comune între cele două țări n-a fost niciodată atât de înalt; de altfel, tocmai conceptul de interes poate ajuta la proiectarea Uniunii Europene de mâine. Într-adevăr, există de acum înainte un interes european care nu se rezumă doar la suma intereselor naționale. Firește, el s-ar putea defini ca interesele pe termen mediu și lung ale statelor-membre, dar trebuie gândit și ca interesul propriu proiectului european, adică interesul popoarelor care-l com-

pun. Acesta este evident îndeosebi pentru tot ceea ce privește relațiile cu lumea.

Uniunea Europeană nu credea că va trebui să-și pună atât de curând problema identității sale pe scena internațională. Reușita sa economică și emergența unei lumi multipolare o obligă la aceasta. Devenită prima zonă a producției de avuție din lume, cu 22% din PIB-ul mondial, Uniunea nu se poate mulțumi să se definească drept contrariul puterilor din secolele al XIX-lea și al XX-lea. Ea are obligații mondiale, prezența ei economică este solicitată în regiuni îndepărtate, valorile sale sunt moderne și atrag; ea nu poate rămâne departe de marile probleme mondiale. Pentru a apăra și a promova valorile sale fondatoare, Europa trebuie să se afirme pe scena internațională, cu un mesaj propriu. Puterea sa (*soft power*) este eficientă, dar insuficientă. Ea trebuie să elaboreze o politică comună față de marile entități cu care întreține relații tot mai strânse, fie că este vorba de Rusia sau de China.

În paralel, o politică externă la frontierele sale, care să nu fie dictată doar de considerații geopolitice și care să nu se reducă la propunerea de integrare prin extindere, îi este indispensabilă. Astfel, problema identității europene o implică imediat și pe cea a limitelor. Un ansamblu politic integrat de țări care să-și pună în comun anumite prerogative statale trebuie să-și fixeze limitele și totodată să elaboreze strategii comune de politică externă și deci de apărare.

În consecință, la acest început de veac, Uniunea Europeană își poate proiecta viitorul cu toată încrederea. Drumul pe care l-a străbătut nu permite întoarcere. Ar fi un lucru nepopular, prea costisitor și atât de inexplicabil, încât nimeni nu pare a o preconiza. Cei șaiszeci de ani, care vor marca o adevărată „epocă de aur a Europei”, reprezintă o experiență extraordinară.

Cu toate acestea, Uniunea trebuie să înfrunte noi provocări. Ea trebuie de acum să treacă dincolo de pragul politicului, așa cum odinioară a știut să surmonteze handicapul intereselor economice naționale. S-a demonstrat deja că interesele comune pot învinge în fața forțelor centrifuge. De aceea, numai o implicare politică puternică și hotărâtă poate învinge atitudinea pescarului la firul apei care așteaptă sosirea prăzii. Trebuie să știi să anticipezi, să dezvolți strategii, să le duci la bun sfârșit, pentru a spera să obții beneficiile scontate. Iată tot atâtea misiuni pentru care o uniune de state suverane are dificultăți în a le întreprinde spontan, mai ales atunci când ea a avut o deosebită grijă de a nu se dota cu instrumentele tradiționale de existență pe scena internațională, respectiv cu un buget, cu o armată, cu un guvern.

Fără îndoială, Uniunea are încă mult de progresat. Dar putem de pe acum să afirmăm că ea este ajutată de împrejurări câtă vreme valorile sale fondatoare – pacea, libertatea, solidaritatea – n-au întâlnit niciodată un asemenea ecou în rândul popoarelor. Acest lucru nu este suficient spre a-i asigura succesul pretutindeni, dar îi conferă imense șanse de progres și mai cu seamă responsabilități pe care nu le poate eluda.

Interesul pe care îl prezintă cartea lui Pierre Verluise constă tocmai în a evidenția aceste problematici, cu talentul și rigoarea proprii unui observator avizat.

Jean-Dominique GIULIANI
Președinte al Fundației “Robert Schuman”
Ianuarie 2009

CUVÂNT-ÎNAINTE

Această lucrare le oferă celor tineri repere pentru o mai bună concepere a sfârșitului Războiului Rece și a începuturilor Uniunii Europene lărgite, o perioadă pasionantă pe care trebuie să o înțelegem pentru a identifica adevăratele mize de astăzi.

Pentru cei care au cunoscut epoca Războiului Rece, iată câteva chei privind dedesubturile sfârșitului unei lumi, prin prezentarea strategiilor și a rezultatelor acestora.

Fiecare va găsi aici subiecte de reflecție privitoare la configurarea unei noi Europe și la provocările ce vor apărea în viitor.

*

Această carte este rodul unei anume epoci și al unui anume demers. De circa un sfert de secol, din 1983, m-am consacrat studiului geopolitic al Europei și al Rusiei. Cum s-ar spune, în acest interval acest spațiu a evoluat considerabil, de la Războiul Rece la perioada de după Războiul Rece și până la integrarea în Uniunea Europeană a sateliților și chiar a unor republici din fosta Uniune Sovietică. Studiul are la bază documente, dar și deplasări și întâlniri, o investigație care mi-a îndreptat pașii din Irlanda până la Volga, de la plimbarea pe banchiza Mării Baltice până la băile în apa caldă a Mării Negre, din Piața Roșie până-n câmpiile Ucrainei, din Galiția până la malurile înghețate ale lacului Baikal, de la piața de țesături din Cracovia, peste podul Carol din Praga, până la Universitatea Politehnică din Timișoara...

În lipsa posibilității de a le prezenta în detaliu pe toate, iată trei locuri semnificative pentru aceste peregrinări.

Septembrie 1985, Uniunea Sovietică, Pyatigorsk: împreună cu soția mea, mă instalez pe durata unui an universitar în acest mic orașel termal din sudul Rusiei. Venim să predăm franceza la universitate, pe socoteala Ministerului Afacerilor Externe. Studenții provin din Rusia, dar și din Ucraina, Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Uzbekistan; unii sunt ceceni, kirghizi, oseți... Avem ocazia să ne dăm seama de diversitatea unei țări-continent și să trăim dificultățile cotidiene de aprovizionare: lungi așteptări în fața magazinelor aproape goale, dar și bucuria de a merge uneori la piața colhozului pentru a cumpăra puțină carne. Între timp, cartofii și ceapa constituie hrana noastră curentă. Din când în când, un camion neacoperit transportă pește pescuit în Marea Neagră, adus pe drumurile prăfuite ale Caucazului, uneori în plin soare... Pisica pe care am adoptat-o, Mașuk, nu se atinge de el. Noi ne facem prudent cruce la un asemenea festin. Practicând alpinismul încă din 1974, mă uit pe geam la munții Caucazului... dar suntem conștienți la domiciliu de către autoritățile sovietice pe o rază de treizeci de kilometri. Escaladarea Elbruzului va rămâne un vis, în schimb sunt invitat la o ascensiune foarte dificilă pe falezele din apropiere, prins cu coarda alături de cățărători sovietici, pe cât de cutezători pe atât de sumar echipați. Cu doi ani înainte, redactasem un memoriu universitar despre *Criza sistemului sovietic*, și totuși eram foarte departe de a îndrăzni să-mi închipui că acest regim își trăiește ultimii ani.

1989, Republica Sovietică Socialistă a Armeniei, Leninkan: însoțit de Anna Alacam, descopăr o țară sinistrată după cutremurul din 7 decembrie 1988. Zeci de mii de armeni mor în câteva clipe, zdrobiți sub dărâmurile clădirilor neadaptate pentru a rezista unui seism. În ciuda eforturilor lor, salvatorii armeni și străini – pentru prima oară autorizați să pătrundă în URSS – nu pot smulge de sub moloz decât 80

de supraviețuitori. La Leninakan, privirea îți este marcată de ruine din care nu ies decât stâlpii de beton pe care erau prinse în mod inadecvat planșeele apartamentelor. În timpul mișcărilor seismice, acestea s-au prăbușit unele peste altele. O catastrofă, utilizată cu cinism de regimul sovietic pentru a-i închide pe opozanții Comitetului Karabah. Această tragedie îi marchează pentru multă vreme pe cei 500 000 până la 700 000 de sinistrați¹. Împreună cu Anna, culegem mărturiile de la familii și de la organizații neguvernamentale. Mă întâlnesc cu un membru marcant al Comitetului Karabah, Levon Ter Petrossian, la puțin timp după ieșirea sa din închisoare. După independența Armeniei, în 1991, el continuă să joace un rol major, când la putere, când în opoziție. La fel ca și vecina sa Georgia, Armenia a devenit un element al geopoliticii de la țărmurile Mării Negre, un spațiu în care abundă mizele energetice și strategice.

Februarie 2004, Polonia, Cracovia, unul dintre cele mai frumoase orașe din Europa. Venit să fac cunoștință cu această țară-cheie în perspectiva viitoarei sale integrări în Europa comunitară, țin o conferință și realizez mai multe interviuri cu intelectuali angajați dintre care profesorul Jacek Woźniakowski, primul primar ales al orașului după căderea Cortinei de Fier. Mergând pe jos prin aglomerație, după bunul meu obicei, îmi îngădui o pauză într-un mic restaurant care dă spre piața Halei de țesături. Pe jos este puțină zăpadă, în vreme ce soarele dă expresivitate culorii aurii a berii mele. Realizez atunci cât de radical a fost schimbată geopolitica Europei. Cu cincisprezece ani înainte, Polonia se afla în spațiile Cortinei de Fier, iar ambianța era cu totul diferită. Cu

¹ Această anchetă a dat naștere unei cărți, Pierre Verluise, *Arménie, la fracture*, Stock, 1989, prefațată de Gérard Chaliand.

toate acestea, mulți se luptau pentru ca „Cealaltă Europă” să se îndrepte pe calea libertății, susținuți de papa Ioan-Paul al II-lea. De origine poloneză, acesta a venit la Cracovia, tocmai în acest loc. Mulți dintre interlocutorii mei depun mărturie pentru dinamica la a cărei consolidare a contribuit acest papă. La 1 mai 2004, Polonia a intrat oficial în Uniunea Europeană, ferm decisă să-și ocupe aici locul pe care îl merită. Iar urmarea n-a dezmințit această impresie.

În cursul acestui sfert de veac au fost necesare numeroase întrevederi² pentru a înțelege dedesubturile hărților. Toate au reprezentat momente privilegiate, cu analiști sau cu actori deseori pasionați. Neputând să le relatez aici pe toate, vă prezint trei dintre ele. Primul interlocutor este un american, al doilea un polonez și al treilea un rus.

Decembrie 2000, Paris. Mă întâlnesc cu generalul Vernon Walters, unul dintre actorii-cheie ai Războiului Rece, într-un mic hotel situat nu departe de ambasada Statelor Unite. Mai exact, el a fost director adjunct al CIA, apoi ambasador extraordinar plenipotențiar. Mă primește la parter, stând jos, deoarece fusese recent operat la genunchi. Mă trezesc împingându-l cu fotoliul său cu roțile până într-un loc mai discret. Parcurgând culoarele, îmi revin în minte imagini din *Omul de fier (Ironside)*. În acest serial de televiziune american difuzat în anii 1960 și 1970, un polițist reductabil își conduce echipa din scaunul cu roțile, după ce a fost împușcat în coloana vertebrală. Odată instalat, Vernon Walters îmi povestește primul briefing al CIA cu președintele Ronald Reagan, din martie 1989. Este tocmai momentul în care s-au angajat în

² Cf. Pierre Verluise (dir.), *Une nouvelle Europe. Comprendre une révolution géopolitique*, Karthala, 2006. Lucrarea reunește o parte din aceste întrevederi, în special cele cu Vernon Walters și cu Stefan Wilkanowicz, menționate mai jos.

biroul oval deciziile care au condus la căderea Zidului Berlinului, pe 9 noiembrie 1989. Pe vremea aceea, Vernon Walters era ambasador al Statelor Unite în Germania Federală. Acest gen de întrevedere ne reamintește că istoria nu e întotdeauna rodul hazardului. Există pe suprafața pământului oameni și servicii care, cu mult înainte, contribuie la anumite procese, într-un mod mai mult sau mai puțin fericit. Într-adevăr, să nu uităm că uneori bumerangul îi lovește în față.

Februarie 2004, Polonia, Cracovia. Într-o căsuță destul de obișnuită, fac cunoștință cu un om care s-a luptat multă vreme împotriva regimului comunist, Stefan Wilkanowicz. După ce a fost redactor-șef al revistei lunare *Znak*, destinată intelectualilor, prezidează acum fundația cu același nume. Îi pun întrebări legate de ambițiile geopolitice ale Poloniei, în perspectiva apropiatei sale aderări la Uniunea Europeană. Pe tonul mucalit al unui bunicuț, el îmi explică calm și cu determinare că anumite curente poloneze înțeleg să favorizeze aderarea Ucrainei la Europa comunitară. De altfel, Fundația sa primește în acest scop finanțări americane. Deși îmi notez cu scrupulozitate argumentarea lui, îmi pun întrebări asupra șanselor și a calendarului unui asemenea scenariu. Totuși, fiecare își amintește că în decembrie 2004 forțele Revoluției Portocalii, susținute de Polonia și de Statele Unite, au învins în Ucraina. Îmi revin în minte considerațiile susținute cu câteva luni mai devreme de Stefan Wilkanowicz: „Drumul va fi lung și dificil, dar în istorie există întotdeauna surprize. Cine ar fi pariat acum 20 de ani pe căderea Cortinei de Fier? Totul este posibil.” Cu toate că Rusia lui Vladimir Putin nu intenționează să renunțe, în septembrie 2008, Uniunea Europeană oferă Ucrainei un parteneriat privilegiat.

Noiembrie 2006, Rusia, Siberia, Irkutsk. La invitația ambasadei Franței din Rusia de a ține o serie de conferințe la

Moscova, Togliatti și Irkutsk, am o întrevedere ciudată. În vreme ce directorul Alianței Franceze din Irkutsk a fost obligat de autoritățile ruse să se întoarcă în Franța pentru a-și reînnoi viza, mă trezesc față în față cu un om ieșit din comun. El pare a face legea la universitatea la care trebuie să-mi susțin intervenția, fiind chiar în măsură să împiedice proiecția prezentării pe care o pregătisem în limba rusă pentru a-mi ilustra discursul. Cu toate că arată destul de instabil, interlocutorii mei par a se teme de el. Asta nu împiedică desfășurarea corectă a conferinței. Ulterior, el mă invită în biroul lui pentru a-mi vorbi cu emoție despre generalul de Gaulle. Ne facem reciproc fotografii, lucru întotdeauna util..., după care el face în așa fel încât să mă prindă între patru ochi cu ocazia unui dineu. Se prezintă drept colonel al KGB-ului. Aparținând vechii școli, el nu utilizează noua siglă, FSB. Este de față și soția sa, care lucrează și ea în această instituție-cheie a Rusiei de azi, ca medic. Iată încă ceva ce poate fi util... FSB-ul ne ospătează cu generozitate: mâncăruri ruse diverse și variate, băutură la discreție, începând cu o sticlă de vodcă pe care se cuvine să o bem în trei, cum cere tradiția. Discursul lui constă în a-mi demonstra că Franța și Rusia aspirând la o lume multipolară, împotriva acestor „porci de americani”, datoria unui francez patriot este, firește, să lucreze pentru FSB, în sprijinul afirmației sale citând o listă impresionantă de „cunoștințe franceze din domeniul relațiilor franco-ruse”. „Alături de noi, veți avansa mult mai repede în carieră.” Poate că nu greșește. În schimb, alcoolismul său îi joacă feste, deoarece a băut aproape două treimi din sticla de vodca. Discursul său devine din ce în ce mai vag și iată-l acum luând microfonul pentru a cânta cu lacrimi în ochi cântece militare ruse, câteodată rasiste, spre exemplu pe tema Ceceniei. Pe bună dreptate, doamna îl duce să se culce. Eu fac la fel, singur, în ciuda tutu-

ror frumuseților ruse pe care mi le-a propus cu amabilitate. După două zile, mă urc – gânditor – în avionul de Moscova, apoi în cel de Paris.

Fără nicio îndoială, mutațiile geopolitice ale Europei implică oameni.

INTRODUCERE

1989-2009: de la o Europă la alta

Prin intermediul a două extinderi succesive, Uniunea Europeană a integrat douăsprezece state noi, dintre care zece foste țări comuniste. Anii 2004 și 2007 marchează etape determinante ale reconfigurării geopolitice a Europei de după Războiul Rece. Europa de azi nu mai are nimic comun cu cea de ieri, dar cum s-a ajuns aici? Cu siguranță, nu întâmplător. După douăzeci de ani de la căderea Zidului Berlinului, în 1989, se cuvine să înțelegem jocurile actorilor geopolitici, din amonte și din aval, ai acestei reîmpărțiri a cărților.

Care au fost strategiile? Cine sunt „câștigătorii” și „perdanții” proceselor angajate? Obiectivul nostru este înțelegerea schimbărilor geopolitice ale Europei. Care este noua distribuție a cărților după încheierea Războiului Rece?

Răspunsul la această problemă generală se organizează pe trei părți. Prima parte detaliază jocurile celor două superputeri: Uniunea Sovietică – apoi Rusia – și Statele Unite. Partea a doua analizează relațiile franco-germane în raport cu noua configurație geopolitică, deoarece Franța și Germania sunt țări-cheie ale construcției comunitare. Partea a treia prezintă noile provocări pe care trebuie să le înfrunte Uniunea Europeană.

*

Vara anului 1983, prima dintr-o serie de douăsprezece sejururi într-o țară care se numește încă Uniunea Republici-

lor Sovietice Socialiste (URSS). La Moscova, Piața Roșie atrage vizitatorul ca un magnet. În spatele zidurilor Kremlinului, Iuri Andropov ocupă postul de secretar general al Partidului Comunist. Faptul că a prezidat multă vreme Comitetul pentru Securitatea Statului (KGB) nu-l împiedică – ba chiar îi permite – să trecă drept un „reformator”, cel puțin în Occident. Oare nu bea el whisky? Cu toate că URSS are în continuare un regim totalitar, reprezintă totuși o mare putere ce se ridică împotriva Statelor Unite. În fața mausoleului de marmură roșie a lui Vladimir Ilici Lenin, schimbarea gărzii pune în scenă în chip imuabil puterea sovietică. Bătăi din călcâie și manipulare zgomotoasă a armelor, totul este organizat ca o demonstrație de forță. La baza monumentului, tinerii căsătoriți depun cu respect un buchet de garoafe roșii. Este oare un gaj al perenității?

În vremea aceea, regimul sovietic dă impresia că are în fața lui eternitatea, în ciuda cozilor lungi din fața magazinelor. Firește, penuria apasă greu asupra vieții cotidiene a sovieticilor, dar ei împărtășesc atunci mândria de a trăi în cea mai mare țară a lumii, marcată istoric de o dinamică expansionistă, din care rezultă o mare diversitate culturală și etnică, plasată sub autoritatea unei administrații uniforme și centralizate, altfel spus într-un imperiu. La sfârșitul Cei De-al Doilea Război Mondial³, URSS a câștigat teritorii importante, printre care Letonia, Estonia și Lituania. De asemenea, ea și-a extins dominația asupra Poloniei, Cehoslovaciei, Ungariei, României, Bulgariei și a zonei sovietice

³ Fără a se ține seama de alianța sa anterioară cu al Treilea Reich, de la semnarea pactului germano-sovietic (23 august 1939) și până la atacul german din iunie 1941.

din Germania care a devenit în 1949 Republica Democrată a Germaniei⁴. Iosif Stalin impune cu violență practicile politice, economice, sociale și culturale ale ideologiei comuniste sovietice, ceea ce se traduce prin zdrobirea oricărei rezistențe, prin subminarea naționalităților și prin subordonarea partidelor comuniste din țările satelit.

Începând din 1947, degradarea progresivă a relațiilor dintre Statele Unite și URSS se impune tuturor. Lumea participă la Războiul Rece. Europa este separată de o Cortină de Fier. Relațiile internaționale sunt structurate în jurul tensiunii dintre blocul estic, dominat de Moscova, și blocul vestic, condus de Statele Unite.

Ce străin venit să descopere URSS în vara anului 1983 ar fi îndrăznit să prevadă apropiatul sfârșit al imperiului sovietic? Probabil nu călătorul din Piața Roșie, fascinat poate de spectacolul puterii. Și totuși, cu câteva luni mai devreme, președintele Statelor Unite a făcut senzație anunțând Inițiativa de Apărare Strategică (IAS)⁵. Obiectivul anunțat al acesteia este studierea fezabilității diverselor tehnologii imaginabile pentru a pune la punct o apărare spațială împotriva rachetelor balistice sovietice. Unii comentatori se grăbesc să ironizeze IAS, fără a presupune că este vorba de o strategie pentru a sufoca URSS. Acest nou element vine să se adauge unui efort angajat de multă vreme pe lângă opinia publică din statele blocului estic pentru a discredita regimul sovietic și pentru a evidenția binefacerile democrației liberale, în particular prin intermediul emisiunilor posturilor de radio

⁴ Pe de altă parte, regimuri comuniste se instalează în Iugoslavia și în Albania, dar relațiile lor cu Moscova sunt complicate.

⁵ În engleză: *Strategic Defence Initiative, SDI*.

occidentale precum *Vocea Americii* sau *Radio Europa Liberă* (REL). Dacă sovieticii au fost activi în materie de dezinformare, și propaganda Statelor Unite a subminat încetul cu încetul bazele regimurilor comuniste din Europa de Est. Programele canalelor din Statelor Unite și, mai general, cele occidentale (*BBC*, *REL*) au avut impact asupra reprezentărilor politice ale populației. Într-un fel, „aceste regimuri s-au născut din cuvânt și au murit prin cuvânt”⁶. Acest război informațional are un ecou deloc neglijabil în zona numită atunci „Europa de Est”, cu atât mai mult cu cât facțiuni mai mult sau mai puțin ample ale populațiilor vizate contestă în diverse moduri autoritarismul „fratelui mai mare”, așa ca în Cehoslovacia sau în Polonia.

La șase ani după lansarea oficială a IAS, căderea Zidului Berlinului marchează o cotitură majoră în istoria secolului al XX-lea. După ce îl construiseră în 1961 pentru a împiedica emigrația din Est spre Vest, autoritățile RDG decid la 9 noiembrie 1989 să permită circulația maselor prin mai multe puncte de trecere. Apoi, berlinezi încep distrugerea „Zidului rușinii” cu ciocanul și cazmaua. Camerele de televiziune din întreaga lume arată sfârșitul unui simbol al divizării Europei în două blocuri.

Cu siguranță, data de 9 noiembrie 1989 reprezintă un eveniment-ruptură care se înscrie în cadrul căderii Cortinei de Fier, adică a sfârșitului dominației sovietice asupra țărilor Europei de Est. Nicolas Baverez scrie în acest sens: „După nazism, comunismul a depus armele și a acceptat victoria de-

⁶ Jacques Sémelin, director de cercetare la CERI-CNRS, citat de Marie-Anne Sorba, „L’information incontrôlable: retour à l’Est du rideau de fer”. Articol publicat pe 1 mai 2005 la adresa http://www.regard-est.com/home/breve_contenu.php?id=524

mocrațiilor liberale. Astfel, din 1989 încoace, lumea a resimțit pentru a treia oară în secolul al XX-lea una din acele accelerări brutale ce caracterizează perioadele de după război”⁷. Această zi accelerează o mișcare ce conduce la încheierea Războiului Rece (1990) și la implozia URSS (1991). Pentru cei care au trăit-o, căderea Zidului Berlinului inițiază sfârșitul unei epoci, dacă nu chiar sfârșitul unei lumi.

Rezultă de aici o pierdere a reperelor, atât e de dificil să iei act de realitate, în special atunci când este vorba de o schimbare de paradigmă. Publicațiile rămân multă vreme marcate de o anume inerție a reprezentărilor, reunind uneori țări care nu mai aparțin aceluiași subansamblu și disociind state care fac acum parte din același sistem. Într-adevăr, căderea Zidului marchează atât sfârșitul unei epoci, cât și piatra de temelie a unei noi Europe sau chiar a unei noi lumi. Din 1989 încoace, centrul de gravitate geopolitic al Europei s-a deplasat spre Est, în vreme ce centrul de gravitate decizional a alunecat spre Vest. Pactul de la Varșovia și Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER)⁸ au dispărut. Au supraviețuit doar – și pe deasupra s-au și extins – Europa comunitară și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (OTAN sau NATO).

Pe 12 martie 1999 survine un eveniment de neimaginat cu cincisprezece ani mai devreme. În ciuda opoziției virulente a Rusiei post-sovietice, trei țări provenite din blocul estic se integrează în alianța militară inamică față de URSS: NATO. Este vorba de Polonia, de Ungaria și de Republica Cehă, născută din împărțirea Cehoslovaciei, pe 1 ianuarie 1993. Faptul că Statele Unite pot impune asta Moscovei demonstrează noul raport de forțe după Războiul Rece și la

⁷ Nicolas Baverez, *Les trente piteuses*, Flammarion, 1997, p. 13.

⁸ În engleză COMECON.

zece ani după căderea Zidului Berlinului. Și Washingtonul nu se oprește aici.

În 2004 se produce un adevărat *big bang* geopolitic. NATO se deschide pe 29 martie pentru șapte din fostele state comuniste: Estonia, Letonia, Lituania, Slovacia, România, Bulgaria și Slovenia, ultima născută din destrămarea Iugoslaviei, în 1991. Astfel, nu numai că Statele Unite își permit să integreze în alianța militară pe care o domină foste state-satelit ale URSS ci merg până la a cuteza să integreze trei foste republici sovietice. Din multe puncte de vedere, este vorba de o adevărată revoluție. În al doilea rând, Europa comunitară, născută în 1957 în contextul Războiului Rece, ia act de noua configurație geopolitică, nu fără o anume presiune din partea Statelor Unite. Pe 1 mai 2004, Uniunea Europeană primește zece state noi, cea mai importantă extindere comunitară realizată vreodată. Este vorba în primul rând de opt țări foste comuniste: Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, Slovacia, Ungaria și Slovenia. Cu alte cuvinte, la data de 1 mai 2004, România și Bulgaria sunt membre NATO, dar rămân candidate la Uniunea Europeană. Două insule mediteraneene aderă la UE în 2004, Malta și Cipru, însă doar partea de sud a celei din urmă se integrează efectiv în Uniunea Europeană, deoarece partea de nord rămâne sub administrația Turciei. La 1 ianuarie 2007, se adaugă încă două foste state comuniste: Bulgaria și România. În trei ani, populația Uniunii Europene a crescut cu aproape 103 milioane de bărbați și femei. Actualmente, ea se apropie de o jumătate de miliard de locuitori.

Majoritatea acestor țări nu ar fi devenit membre ale Europei comunitare dacă Statele Unite n-ar fi câștigat Războiul Rece.

Un moment american

Aliate împotriva Germaniei naziste, Statele Unite și Uniunea Sovietică cunosc treptat o degradarea a relațiilor lor. O anume opoziție se manifestă încă din 1943. În vara anului 1944, insurecția de șaizeci și trei de zile de la Varșovia reprezintă probabil prima confruntare a Războiului Rece⁹. Pentru a evita renașterea unei Polonii libere, Iosif Stalin acceptă să plătească un preț important: oprirea pe moment a tăvălugului sovietic către Vest. Astfel, el întârzie cu șase luni joncțiunea trupelor sale cu Aliații, joncțiune care s-ar fi putut face nu pe Elba... ci pe Rin. Ne imaginăm în ce măsură s-ar fi schimbat soarta Europei. Cel mai adesea, începutul Războiului Rece este situat în 1947, atunci când Statele Unite decid politica de *containment* sau „îndiguire”: să reziste în fața URSS pentru a împiedica realizarea proiectului revoluționar al acesteia.

De altfel, expresia „Război Rece” apare în 1947, sub pana celebrului jurnalist american Walter Lippmann¹⁰. Desigur, această expresie are defectul de a fi prea eurocentrată pentru a descrie amploarea conflictului est-vest, dar prezentul discurs se referă tocmai la Europa. Georges-Henri Soutou o definește astfel: „Războiul Rece a fost un conflict global, ideologic, politic, geopolitic, militar, dar cu ample repercur-

⁹ Alexandra Viatteau (sub direcția), *L'insurrection de Varsovie. La bataille de 1944*, Presse de l'Université Paris-Sorbonne, 2003, 124 p.

¹⁰ Walter Lippmann, *The Cold War: A Study of the United States Foreign Policy*, New York, Harper, 1947.

siuni în domenii foarte variate: cultură, economie, știință”¹¹. François Géré vede aici un „raport de forțe de mare intensitate între două state sau două alianțe care nu se soluționează printr-o confruntare armată directă”¹², lucru care rezultă tocmai din situația nucleară și din obiectivul major: a-l determina pe adversar să se transforme din interior.

În cursul Războiului Rece se pot deosebi trei mari momente: din 1945 până în 1963, structurarea sistemului bipolar; din 1964 până în 1979, perioada de destindere; din 1979 până în 1990, sfârșitul Războiului Rece.

Într-adevăr, sfârșitul acestui conflict major survine în 1990, atunci când marea dezbatere a secolului al XX-lea este tranșată în sensul democrației liberale, așa cum este ea definită cu claritate în al doilea summit al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE) prin Carta de la Paris pentru o nouă Europă, pe 19 noiembrie 1990. Țările din Est și din NATO declară că nu mai sunt adversare și își acordă amicitie reciprocă.

Deși nu este ușor să-i surprinzi pe moment întreaga amploare, sfârșitul Războiului Rece este încununat de victoria democrației liberale asupra totalitarismului sovietic. Studiul relațiilor între Statele Unite și Uniunea Sovietică – ulterior Rusia, după 8 decembrie 1991 – trebuie să caute o înțelegere a cauzelor și a consecințelor, pentru că nu e de ajuns să câștigi un război, trebuie să învingi și în perioada de după.

Care sunt rezultatele strategiilor folosite de Moscova și de Washington? Răspunsul este dezvoltat în două capitole: Eșecul Rusiei; Victoria americană.

¹¹ Georges-Henri Soutout, *La Guerre de Cinquante ans. Les relations Est-Ouest 1943-1990*, Fayard, 2001, p. 10.

¹² François Géré, *La sortie de guerre. Les États-Unis et la France face à l'après-guerre froide*, Economica, 2002, p. 19.

CAPITOLUL I

Eșecul Rusiei

Se cuvine să încercăm să ne ferim de orice determinism. Faptul că Statele Unite au câștigat Războiul Rece nu înseamnă că URSS ar fi rămas cu brațele încrucișate. În fața unei crize de sistem, conducătorii sovietici au încercat să salveze ce se putea: „[...] exista o strategie. Aceasta a eșuat, dar a existat”¹³. Să studiem pe rând cum Mihail Gorbaciov (1985-1991) folosește o strategie îndrăzneță... care se soldează cu dispariția blocului estic în 1989 și a URSS în 1991, pentru ca, în fine, să constatăm că Rusia se străduiește să se restabilească.

O strategie îndrăzneță

Mihail Gorbaciov este silit să facă față unei crize de sistem căreia a încercat să-i dea un răspuns strategic.

Încă de la sfârșitul anilor 1950, superputerea sovietică începe să manifeste semnele unei crize generale. În 1983, Bernard Chavance scrie despre economia sovietică: „Sistemul este marcat de profunde conflicte de interese, între dominanți și dominați și între dominanți, cea clasă care se desemnează oarecum ea însăși ca *nomenklatura*. Contradicțiile sociale sunt ascuțite, dar lipsite de forme de exprimare insti-

¹³ Georges-Henri Soutout, *La Guerre de Cinquante ans. Les relations Est-Ouest 1943-1990*, Fayard, 2001, p. 669.